

Martina HAKENOVÁ
Destabilizace člověka v českém surrealismu

Filosofická fakulta UK
Ústav filosofie a religionistiky
Vedoucí práce Prof. Karel Thein

Explicitním tématem práce je „destabilizace“, avšak implicitně v ní jde rovněž o průzkum možností dialogu filosofie a výtvarného umění, pokud jde o jiný vztah k realitě, resp. o odhalování jiné reality skryté za konvenčním povrchem. Tím je ovšem ospravedlněn i surrealismus jako pole, na kterém je možné toto dvojí zaměření sledovat.

Surrealismus však Martina Hakenová nejprve zasazuje do kontextu doby, která sama již svými kulturními předpoklady cosi jako hluboké znejistění implikuje. Viz třeba v pozadí Kierkegaard (svoboda je provázena úzkostí jako radikálním vědomím člověka o sobě samém). Svou roli hraje i „iracionalita“ jako protiváha realismu daného, což je motiv, který lze odvozovat již z Nietzscheho, avšak v práci je v této souvislosti velmi vhodně připomenut J. Chaloupecký a jeho celoživotní zájem o transcendenci v umění a limity tvorby, které představuje důraz na realitu, není-li tento pojem problematizován jako fikce. Tedy úkol imaginace, hledání nové objektivitě skrze (například) psychický automatismus. To vše pak práce využívá, jakmile se věnuje právě surrealismu. Vodítkem je bretonovské chápání cíle surrealistických aktivit: dospět k bodu, v němž se protiklady setkávají a splývají, tedy mizí. To ovšem není ani mezi surrealisty obecně uznávaný cíl, a je na místě – zejména proto, že práce je věnovaná českému surrealismu –, když autorka připomíná v této věci právě i pochybnosti Jindřicha Chaloupeckého.

Lze říci, že právě její monografické kapitoly věnované Štyrskému a Toyen tyto pochybnosti potvrzují a význam surrealismu vidí jinak. Například u Štyrského lze vidět nesmiřitelný rozpor principu reality a principu slasti v jeho celoživotním návratu ke ztracenému ráji, k Marii/Emili silně podbarveném erotikou a sexualitou, které je neodmyslitelným průvodcem jeho práce na transformaci snu v dílo. To pak dává smysl i jeho práci s různými „střepy“ jako (pouhými) stopami nedosažitelného a které patří k tématu „ztraceného ráje“. Marie Hakenové zde prokazuje svou schopnost všimnout si důležitých detailů a spojovat je se širším významovým kontextem a mnohdy její rozbor odkazuje dál (například když probírá Štyrského vztah k otci, nelze nevidět nápadnou analogii ke Kafkově „Ortelu“. A totéž pak platí i o způsobu, jímž přistupuje k Toyen, která je svým způsobem kontrastem ke Štyrskému jiným vztahem k „autobiografii“, k transformujícím se formám a loučením. „Čas je chápán jako vnitřní rozklad, před nímž není útěku a který se dostává na povrch našeho těla a nedovoluje nám splnit naše touhy.“ Pohled pod šaty ukazuje prázdno.

Odtud se pak Martina Hakenová dostává k filosofii, protože vztah objektů k subjektivitě, který proponuje surrealismus, je možné uvést do souvislosti s fenomenologií. Ne ve všem, surrealismus jistě nechce odhalovat nějaký svět ideálních podstat za běžnou realitou, navíc svět se pro něj neodhaluje skrze logiku nahodilých setkání, nýbrž právě svou pevnou strukturou, nicméně potřeba „uzávorkování“ světa, jak je běžně žit, je cosi, co je v obou případech klíčové. A rozhodně je tu pak zřetelná souvislost s pozdější fenomenologickou antropologií (poznamenanou existencialismem), která se věnuje tomu, co v rané fázi fenomenologie zůstalo stranou, například právě snu a imaginaci.

Práce Martiny Hakenové je nejen velmi kultivovaně napsaná, ale svědčí o tom, že dokáže respektovat specifickou výtvarnou projev, nehledá analogie tam, kde nejsou, nýbrž zaměřuje se na to, co je v jednom i druhém případě podstatné. Tématem destabilizace navazuje i předjímá, a i v tomto ohledu je surrealismus vynikající volba.

Práci hodnotím jako **výbornou**.

Miroslav Petříček
Ústav filosofie a religionistiky FF UK

29. května 2023